

Eenoudergezinnen

Nederlands Jeugdinstituut

www.nji.nl

2014

Het aantal eenoudergezinnen in Nederland is sinds begin deze eeuw sterk gestegen. De meeste eenoudergezinnen ontstaan door een scheiding van de ouders. Maar er zijn ook alleenstaande ouders die bewust ervoor kiezen om in hun eentje een kind te krijgen.

Cijfers

Een eenoudergezin is een gezin waarbij minimaal één minderjarig kind bij een ouder woont. Pleegkinderen worden in cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) niet meegerekend, maar adoptie- en stiefkinderen wel. Sinds het begin van deze eeuw is het aantal eenoudergezinnen in Nederland gestaag gestegen.

Eenoudergezinnen vormden in 2010 16 procent van alle gezinnen. Onder moeders met een Antilliaanse of Surinaamse herkomst komen meer dan gemiddeld eenoudergezinnen voor.

In 2014 woont 14 procent van alle kinderen en jongeren van 0 tot 25 jaar in een eenoudergezin. Dat zijn 691.331 kinderen en jongeren. Ruim 8 procent van de pasgeboren baby's woont in een eenoudergezin. Van de 17-jarigen woont bijna 20 procent bij één ouder.

In 2004 ging het nog om 574.504 kinderen en jongeren.

Opgroeien en opvoeden

De meeste eenoudergezinnen ontstaan door een scheiding van ouders. Na een scheiding daalt het inkomen in 16 procent van de eenoudergezinnen onder de armoedegrens. Hoewel kinderen die opgroeien in een eenoudergezin vaker probleemgedrag en emotionele problemen ontwikkelen dan hun leeftijdgenootjes in tweoudergezinnen, en vaker slechter presteren op school, zijn de verschillen niet groot. Lagere ontwikkelingskansen van kinderen uit eenoudergezinnen komen vooral door een ongunstige financiële situatie van een deel van deze gezinnen.

Opgroeien

Kinderen in eenoudergezinnen hebben vaak een scheiding van de ouders meegemaakt. Een kleiner aantal is al hun hele leven bij één ouder of heeft een overleden ouder. Het kindertal in eenoudergezinnen, zeker bij diegenen die door scheiding zijn ontstaan, is relatief laag (zie Cijfers). Kinderen in eenoudergezinnen zijn vaker enig kind dan kinderen uit tweoudergezinnen.

Verdriet, kwaadheid en schuldgevoel

Bij een eenoudergezin dat door scheiding ontstaat, speelt verdriet om het uiteenvallen van het gezin een grote rol. Gedachten over wie de oorzaak is van de scheiding en wie er achterblijft met de gevolgen, roepen gevoelens van boosheid en schuld op. Vaak valt een deel van het sociaal netwerk van het gezin weg en wordt er door de ene ouder moeizaam, negatief of helemaal niet gesproken over de andere ouder. Het contact met die ouder wordt sterk verminderd of zelfs helemaal verbroken. Er worden geen herinneringen opgehaald en de verhouding met de uitwonende ouder kan problematisch zijn. Onderlinge betrokkenheid in een eenoudergezin kan grote deuken oplopen vanwege de verschillende loyaliteiten van de kinderen naar de moeder en vader. De kinderen voelen zich vaak verdeeld.

In eenoudergezinnen die na overlijden ontstaan, is het verdriet om de overleden ouder groot. De rouwperiode duurt soms lang. Kinderen delen wel hun herinneringen met de achtergebleven ouder, over de overleden ouder wordt positief gesproken en er staat vaak een foto in de kamer. Deze eenoudergezinnen worden meestal gesteund door familie en vrienden. De stijl en sfeer die gevormd is met de overleden ouder houden ze vaak in stand.

Na verloop van enkele jaren zijn de meeste eenoudergezinnen stabiele gezinnen. Ouders en kinderen weten waar ze aan toe zijn en wat de huiselijke afspraken zijn. In scheidingsgezinnen is het contact met de uitwonende ouder meestal gestabiliseerd.

Kind uit eenoudergezin meer kans op problemen

Een kind uit een eenoudergezin heeft meer kans op problemen tijdens het opgroeien dan een kind uit een tweoudergezin. Kinderen die opgroeien in een eenoudergezin ontwikkelen bijvoorbeeld vaker probleemgedrag en emotionele problemen dan hun leeftijdsgenootjes in tweoudergezinnen. Ook zijn prestaties op school slechter dan gemiddeld. De verschillen zijn echter niet groot en er zijn ook veel kinderen uit eenoudergezinnen die zich zonder problemen ontwikkelen.

Dat ze meer probleemgedrag ontwikkelen is vooral bekend uit onderzoek naar kinderen uit moedergezinnen na echtscheiding (Colpin e.a. 2000, Van der Heide 2010). Het kan dus zijn dat de genoemde problemen meer samenhangen met de scheiding, of met een laag inkomen, dan met het alleenstaand ouderschap. Het feit dat kinderen in stiefgezinnen of samengestelde gezinnen dezelfde problemen kennen, ondersteunt dit (zie dossier Scheiding).

De manier waarop ouders na de scheiding met elkaar omgaan is van invloed op het ontstaan van problemen. Bij zogenaamde vechtscheidingen met veel conflicten zijn de gevolgen van de scheiding voor kinderen veel ernstiger. Kinderen van gescheiden ouders scheiden later zelf ook vaker. Dat gaat vooral op voor jongens, die ook meer risicovol gedrag vertonen en op jongere leeftijd met seks en relaties beginnen dan leeftijdgenoten zonder gescheiden ouders. Dat zou komen omdat jongens een vaderfiguur meer missen dan meisjes. De meeste kinderen blijven na de scheiding immers bij hun moeder wonen.

Lees meer over beschermende factoren en risicofactoren voor probleemgedrag van kinderen uit eenoudergezinnen bij [Stabiliteit en stress in het gezin](#).

Laag inkomen oorzaak problemen eenoudergezin

Voor een groot deel zijn de slechtere ontwikkelingskansen van kinderen uit eenoudergezinnen terug te voeren op de slechte financiële situatie van een flink deel van deze gezinnen. Dit blijkt zowel uit internationaal als Nederlands onderzoek. Kinderen in gezinnen met een lager inkomen hebben een minder goede gezondheid en vertonen meer probleemgedrag. De problemen van kinderen in eenoudergezinnen zijn ook groter als de economische omstandigheden van het gezin slechter zijn. Door de lagere inkomsten heeft het gezin minder mogelijkheid om van goede voorzieningen voor de kinderen gebruik te maken (Colpin e.a. 2000, De Roos e.a. 2011).

Eenoudergezinnen met een hoogopgeleide ouder met een goed inkomen hebben het veel gemakkelijker dan een laagopgeleide alleenstaande moeder met geen of een laagbetaalde parttime baan. Bij een hoog inkomen kan een parttime baan overdag voldoende zijn. Bij een laag inkomen is de combinatie van arbeid en zorg veel moeilijker omdat men meer uren moet werken. Laagbetaald werk (zorg, horeca, schoonmaak) gebeurt bovendien meestal op tijden waarop formele kinderopvang niet wordt aangeboden, nog los van de betaalbaarheid daarvan. Zie ook dossier Armoede in gezinnen.

Moeilijke omstandigheden hebben weerslag op kind

Los van het lage inkomen bij een flink deel van de eenoudergezinnen, vinden ouders uit een eenoudergezin de opvoeding vaker moeilijk en gebruiken ze vaak een andere aanpak dan ouders uit een tweoudergezin (zie Opvoeden). Ook dit heeft een weerslag op hoe kinderen zich in een eenoudergezin ontwikkelen (De Roos e.a. 2011). Nederlandse kinderen uit eenoudergezinnen (8-12 jaar) geven in het onderzoek 'Kinderen in Nederland' van het Sociaal en Cultureel Planbureau vaker aan dat ze niet zo goed met hun moeder kunnen praten dan hun leeftijdsgenoten uit tweoudergezinnen (Zeijl e.a. 2005). Ook in het HBSC-onderzoek uit 2009 zijn ondervraagde scholieren (groep 8 basisschool en eerste vier leerjaren voortgezet onderwijs) vaker negatief over de relatie met hun ouders als ze uit een onvolledig gezin komen. Jongeren uit een onvolledig gezin zijn in het HBSC-onderzoek degenen die niet bij beide biologische ouders opgroeien en dus ook kinderen van twee ouders, waaronder stief- of pleegouders (Van Dorselaer e.a. 2010).

Kind van alleenstaande ouder neemt meer verantwoordelijkheid

Kinderen uit eenoudergezinnen ontwikkelen zich ook anders dan hun leeftijdsgenoten. Dit blijkt uit een onderzoek onder Vlaamse alleenstaande ouders (Kúti e.a. 2004). Ze nemen meer verantwoordelijkheid op zich en zijn zelfstandiger en flexibeler. Ook wordt een 'sterkere persoonlijkheid' van de kinderen genoemd, door ouders wiens partner is overleden. Ouders zien deze kenmerken echter niet als voordelen die tegen de nadelen opwegen.

Problemen te snel geweten aan 'gebroken gezin'

Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat Vlaamse alleenstaande ouders vinden dat het onvolledige gezin al snel – vaak te snel – als oorzaak voor de problemen van hun kinderen gezien. Problemen met gedrag of prestaties op school worden ook te snel verklaard door het feit dat het kind uit een 'gebroken gezin' komt.

Twijfel over objectiviteit van onderzoek

Het ingewikkelde bij onderzoek naar echtscheiding is dat onderzoeksuitkomsten soms gekleurd schijnen te zijn door persoonlijke opvattingen van de onderzoekers. Zo zouden conservatieve wetenschappers meer gedreven zijn om traditionele gezinsvormen te verdedigen en vice versa. Een kritische blik is bij deze gevoelige onderwerpen dus extra belangrijk (Regionaal Expertise Centrum Oost-Nederland 2012).

Stabiliteit en stress in het gezin

Stabiliteit boven alles

In 2009 kwam de Amerikaanse Claire Kamp Dush, onderzoeker aan het Department of Human Development and Family Science van de Ohio State University, met een heel ander verhaal. Traditionele gezinsvormen zijn volgens haar niet beter voor een kind dan moderne gezinsvormen. Belangrijker dan de gezinsvorm is stabiliteit in het gezin. Enerzijds pleit dat vóór het 'bij elkaar blijven voor de kinderen'. Anderzijds betekent het ook dat wanneer het wegvallen van een ouder al een voldongen feit is, een eenoudergezin ook stabiel kan worden. Stabiliteit zou voor kinderen dan zelfs zwaarder wegen dan het opgroeien met twee ouders.

Maar niet voor iedereen

Opvallend resultaat van het onderzoek was dat het 'stabiliteit-boven-alles-principe' niet leek op te gaan voor Afro-Amerikaanse gezinnen. Hier bleek het opgroeien in een eenoudergezin wel degelijk een aanleiding voor het ontwikkelen van gedragsproblemen. Kinderen uit 'intacte' Afro-Amerikaanse gezinnen deden het beduidend beter op school dan de kinderen met alleenstaande ouders.

De vraag is of dit laatste ook geldt voor de kinderen in Nederland van Surinaamse en Antilliaanse afkomst. Dat zou onderzoek op basis van CBS-gegevens uit moeten wijzen. Wanneer blijkt dat deze kinderen hoe dan ook beter af zijn met twee ouders, moet aan deze doelgroepen wellicht speciale aandacht worden geschonken in preventie- en interventieprogramma's rondom echtscheiding en gevolgen voor kinderen.

Ontwikkeling van kinderen

De opvoedingsstress die ouders ervaren in een eenoudergezin is vaak groter dan in een tweeoudergezin (zie het hoofdstuk over Opvoeden). Dit kan zijn weerslag hebben op de ontwikkeling van kinderen. Ook hierbij speelt de achtergrond van het gezin een grote rol: conflicten met ex-partners die mede-opvoeden, communicatieproblemen met stiefouders, loyaliteitsconflicten bij een scheidings situatie kunnen allemaal hun uitwerking hebben op hoe kinderen zich ontwikkelen (De Roos e.a. 2011). Maar daarmee hebben natuurlijk niet alle kinderen van alleenstaande ouders te maken.

Uit de internationale studie 'Health Behaviour in School-Aged Children' (HBSC) in 2009, waarin naar verschillen in gezinsvorm werd gekeken, blijkt dat psychosomatische klachten bij kinderen uit een onvolledig gezin meer voorkomen dan bij kinderen uit een volledig gezin, net als een lager gevoel van welbevinden. Tevens wijkt de leefstijl af: onder kinderen uit onvolledige gezinnen zijn er meer met een ongezonder eetpatroon, die langer achter de computer zitten, alcohol drinken, roken en cannabis gebruiken. Kinderen uit een onvolledig

gezin waren hier kinderen die niet opgroeien bij beide biologische ouders. Hieronder vielen dus ook kinderen uit een tweeoudergezin met een stief- of pleegouder (Van Dorsselaer e.a. 2010).

Wanneer in een eenoudergezin, dat is ontstaan door het overlijden van de partner, de overgebleven ouder depressief wordt, of erg somber en het leven niet aankan, is dat ook nadelig voor kinderen. De kinderen zullen dan de zorg voor de ouder overnemen en zware taken op zich nemen als de zorg voor een jonger kind of het regelen van sociale contacten (Haverkort en Spruijt 2012).

Creools-Surinaams moedergezin minder impact op kind

Marjolijn Distelbrink (2000) constateerde in haar promotieonderzoek 'Opvoeden zonder man', dat kinderen die opgroeien in Creools-Surinaamse moedergezinnen ook een hoger risico kennen op de bekende problemen van eenouderkinderen, maar minder sterk dan kinderen uit autochtone eenoudergezinnen. De verklaring die Distelbrink hiervoor aandraagt is de sociale en culturele context van moedergezinnen van Creools-Surinaamse herkomst. Eenoudergezinnen komen in deze groep veel voor. De moeders zijn daarom voorbereid op het alleenstaand moederschap en sociale netwerken zijn daarop ingericht (Zie ook het hoofdstuk over Netwerk).

Werk en stress

Werk of juist geen baan hebben heeft ook invloed op het gevoel van welbevinden van een ouder. Werkende alleenstaande moeders hebben van alle ouders het meest moeite met de balans tussen werk en privé. Als alleenstaande moeders werken, werken ze vaker fulltime. Ze vinden de combinatie van werk en gezin zwaar en ze zijn het minst positief over het combineren van betaald werk en zorg voor het gezin, zo analyseerden Mariëlle Cloin en Marjon Schols (2011) voor 'Het Gezinsrapport' van het Sociaal en Cultureel Planbureau op basis van enquêtes. Daarbij komt dat kinderopvanginstellingen het meest zijn ingesteld op kinderen die parttime en overdag naar de kinderopvang gaan. Fulltime kinderopvang en buiten kantoor tijden is moeilijk te vinden. Freek Bucx, onderzoeker van het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt dan ook in zijn slotbeschouwing op 'Het Gezinsrapport' (2011) dat een goede kinderopvangvoorziening voor alleenstaande ouders belangrijk is om ervoor te zorgen dat de arbeid- en zorgverplichtingen te combineren zijn.

Als de alleenstaande ouder betaald werk heeft, is het inkomen meestal wel hoger. Maar de alleenstaande ouder is ook minder thuis en moet meer met de tijd schipperen. Het werk kan bijdragen aan het gevoel van welbevinden. Vlaamse ouders geven in interviews aan dat werk een belangrijke sociale functie heeft. Het gevoel van meedoen in de maatschappij is belangrijk en collega's kunnen steun geven. De tevredenheid over het werk is overigens afhankelijk van hoe goed ze het werk kunnen combineren met de zorg voor de kinderen (Kúti e.a. 2004). Voor meer informatie over werken door alleenstaande ouders, zie Tijdsbesteding in dossier 'Werkende ouders'.

Opvoeden

Er alleen voor staan

Opvoeders in eenoudergezinnen, meestal moeders, missen een partner om taken mee te verdelen en om mee te overleggen. De organisatie van het huishouden en de opvoeding van de kinderen is dus volledig van hen afhankelijk. Dit betekent een grotere belasting dan in de meeste tweoudergezinnen, hoewel ook niet in alle tweoudergezinnen de taken evenredig verdeeld worden. Dat blijkt uit een Nederlands onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau en uit gesprekken met Vlaamse alleenstaande ouders (Bucx en De Roos 2011; Kúti e.a. 2004).

Als het gaat om gescheiden alleenstaande ouders is er vaak een ex-partner en mede-opvoeder. De taakverdeling met deze ex-partner kan verlichting geven. Maar het afstemmen en overleggen kan ook een oorzaak zijn voor conflicten (zie Opvoeden in het dossier Scheiding). De zwaardere last van alleenstaande ouders blijkt ook uit de moeite die ze hebben om gezin en betaald werk te combineren (Cloin en Schols 2011). Uit een analyse van internationale onderzoeksliteratuur blijkt dat alleenstaande ouders (moeders in dit geval) gemiddeld een minder goed psychologisch welbevinden hebben dan moeders met een partner. Het gaat om gemiddelden en het geldt dus niet voor iedereen (Láftman 2010).

Invloed van de afwezige partner

De opvoeding van alleenstaande ouders wordt mede bepaald door de partner die er niet (meer) is. Ouders wiens partner na ziekte is overleden, hebben vaak overlegd over de opvoeding na het overlijden. Alleenstaande ouders kunnen steun hebben aan gesprekken die ze in het verleden hebben gehad met hun partner. Ook kunnen ouders vasthouden aan gewoonten die er waren in het nog complete gezin, zoals een jaarlijkse vakantie. En soms is het gedrag van een ex-partner een reden om juist voor een andere aanpak te kiezen. Zo kan de voorgeschiedenis van een gezin het opvoeden in de huidige situatie beïnvloeden (Kúti e.a. 2004).

Alleenstaande ouders hebben twee keer zoveel taken als ouders die samen de opvoeding en het inkomen verzorgen. Daardoor laten ze hun kinderen vaak wat vrijer en hebben wat lossere regels voor tv kijken bedtijden of huiswerk maken. De kinderen bepalen meer hun eigen dagindeling, want de alleenstaande ouder is niet altijd thuis en er is geen tweede ouder die de kinderen opvangt.

Meer moeite met opvoeden

Ouders in eenoudergezinnen hebben vaker moeite met het opvoeden dan andere ouders. Alleenstaande ouders geven meer dan gemiddeld aan dat ze moeite hebben met het handhaven van regels voor hun kinderen, het opvoeden lastig te vinden en soms behoorlijk te twijfelen aan hun competenties. Ze zijn naar eigen zeggen minder consistent in hun opvoedingsgedrag dan ouders uit tweoudergezinnen. Dit staat los van hoe hoog of laag ze zijn opgeleid en wat hun inkomen is, zo blijkt uit vragenlijstanalyses voor 'Het Gezinsrapport' van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Bucx 2011).

Artsen en verpleegkundigen in de jeugdgezondheidszorg constateerden in het onderzoek 'Kinderen in Nederland' ook meer opvoedproblemen bij eenoudergezinnen (Zeijl e.a. 2005). In het Vlaamse onderzoek gaven ouders in gesprekken aan dat de relatie met hun kinderen verandert na de vorming van een eenoudergezin (Kúti e.a. 2004). De nieuwe praktische omstandigheden zorgen ervoor dat geduld opbrengen en samen dingen doen moeilijker worden. SCP-onderzoekers Bucx en De Roos (2011) noemen de extra belasting die alleenstaande ouders hebben als mogelijke verklaring.

Creools-Surinaamse en Antilliaanse moeders

Marjolijn Distelbrink (2000) constateerde in haar studie 'Opvoeden zonder man' dat Creools-Surinaamse alleenstaande moeders weliswaar dezelfde soort problemen ervaren, maar minder sterk dan alleenstaande autochtone moeders. De verklaring die Distelbrink hiervoor aandraagt is de sociale en culturele context van alleenstaande moeders van Creools-Surinaamse herkomst. Omdat alleenstaand moederschap hier vaak voorkomt, zijn vrouwen erop voorbereid en zijn sociale netwerken erop ingericht. Hierop wijzen ook de Creools-Surinaamse en Curaçaose alleenstaande moeders uit Amsterdam die de antropologe Annelou Ypeij interviewde voor haar onderzoek naar alleenstaand ouderschap en armoede (2009). Volgens hen zijn alleenstaande moeders uit hun gemeenschap erg gesteld op hun onafhankelijkheid van mannen. Ze worden ook opgevoed met het idee dat een eigen inkomen belangrijk is voor als je alleen komt te staan.

Specifieke opvoedvragen

Alleenstaande ouders kunnen specifieke opvoedvragen hebben, afhankelijk van hoe het eenouderschap ontstaan is. Na het overlijden van de partner of de (echt)scheiding is de vraag: 'Hoe nu verder?'. Ouders kunnen onzeker zijn over of ze de hele situatie wel in hun eentje aankunnen. Ook kunnen ze zorgen hebben over hun kinderen. Wat voor invloed heeft het verlies van een vader of moeder voor hen? Hoe begeleid ik mijn kinderen bij de scheidingsperikelen? Kan ik nog een voorbeeld zijn voor mijn kinderen als het gaat om relaties? (zie dossier Scheiding en dossier Overlijden ouder). Bewust Alleenstaande Moeders (BAM-moeders) kunnen weer andere onzekerheden hebben, zoals de vraag: 'Wat vertel ik mijn kind?'

Alleenstaande moeders kiezen eerder autoritaire aanpak

De SCP-onderzoekers Bucx en De Roos (2011) leiden uit enquêtes onder ouders af dat alleenstaande ouders eerder gebruik maken van een opvoedaanpak die past bij een 'autoritaire opvoedstijl'. Moeders in eenoudergezinnen straffen, belonen en negeren hun kind vaker dan moeders in tweoudergezinnen. De meeste van deze verschillen passen bij het feit dat de alleenstaande moeders vaker laagopgeleid zijn en een laag inkomen hebben. Maar uit internationaal onderzoek blijkt ook dat moeder en kind in een eenoudergezin vaak een meer hechte relatie hebben (Colpin 2000). Dat kan uitlopen op een té hechte relatie die voor ondermijning van het ouderlijk gezag kan zorgen.

Regelmaat voor alleenstaande vader moeilijk

Vaders in eenoudergezinnen hebben vaker moeite met een regelmatig dagritme dan hun collega vaders in tweoudergezinnen. Dit is onafhankelijk van opleidingsniveau en inkomen. Voor alleenstaande moeders bestaat dit verschil met moeders in een tweoudergezin niet (Bucx en De Roos 2011).

Eenoudergezin heeft vaak laag inkomen

Eenoudergezinnen met minderjarige kinderen zijn voor een groot deel ook arme gezinnen. Ruim een kwart van deze gezinnen had in 2009 een inkomen onder de lage inkomensgrens. Gezinnen in armoede zijn bij uitstek gezinnen waar de opvoeding moeilijker is voor de ouder en een slechtere uitgangspositie vormen voor het kind. Het kan extra onzekerheid en stress opleveren voor de alleenstaande ouder. En dit heeft op haar beurt weer een weerslag op de interactie met de kinderen en de opvoeding. Zie dossier Armoede in gezinnen.

Negatiever over opvoeding

Alleenstaande ouders beleven de opvoeding van hun kinderen vaker negatief dan ouders in tweeoudergezinnen. Dat is onafhankelijk van opleidingsniveau en inkomensniveau. Dat komt dus niet alleen doordat alleenstaande ouders te kampen hebben met meer geldgebrek of omdat ze in verhouding lager opgeleid zijn. Alleenstaande ouders hebben ook meer behoefte aan ondersteuning uit hun sociale netwerk bij de opvoeding van hun kinderen. Dit concluderen SCP-onderzoekers Bux en De Roos in 'Het Gezinsrapport' (2011). Eerder bleek uit een onderzoek van E-Quality, kenniscentrum voor emancipatie, gezin en diversiteit, al dat laagopgeleide, alleenstaande moeders vaker ontevreden zijn over het verloop van de opvoeding dan moeders uit een tweeoudergezin (een op de vier uit de eerste groep is ontevreden, tegenover een op de zes uit de tweede groep). Uit dit onderzoek bleek ook dat de laagopgeleide, alleenstaande moeders veel behoefte hebben aan hulp en advies bij het opvoeden, terwijl ze er het minst om vragen (Van Egten 2008).

Voor sommige ouders is het alleenstaand ouderschap positief

Sommige ouders varen wel bij het alleen opvoeden. Ouders noemen voordelen als het hanteren van eigen regels en een eigen visie op opvoeden. Alleenstaande vaders voelen zich soms meer betrokken bij hun kinderen dan voorheen (Kúti e.a. 2004).

Na verloop van tijd ontmoeten de meeste alleenstaande ouders een nieuwe partner.

Veel ouders kijken in die fase positief terug op de tijd dat ze met de kinderen alleen woonden. Zeker ouders die na een lange periode van conflicten zijn gescheiden geven aan dat het eenoudergezin een fase was zonder al te veel spanningen. Ook kinderen kijken vaak positief terug op de periode dat ze alleen met hun vader of moeder waren (Haverkort en Spruijt 2012).

Armoede

Verandering inkomsten en uitgaven

Bij scheiding of overlijden van een partner veranderen de inkomsten en uitgaven van het gezin. Vaak vallen inkomsten weg, omdat een ouder wegvalt die inkomsten had uit betaald werk. De uitgaven blijven juist meestal hetzelfde of nemen zelfs toe. Er is weliswaar een mond minder te voeden, maar vaak zijn de woonkosten nog net zo hoog als voorheen. Kinderopvang gaat extra geld kosten, want die taak kan niet meer gedeeld worden met de partner. Bij een scheiding komen er vaak ook extra kosten omdat kinderen op twee plekken gaan wonen en daardoor spullen dubbel nodig hebben (Kúti e.a. 2004). Na een echtscheiding zien we dan ook vaak een flinke daling in inkomen. In 16 procent van de gevallen zakt het inkomen na een scheiding tot onder de armoedegrens, zo berekende CBS-

onderzoeker Anne Marthe Bouman (2004). Lees meer bij Financiële gevolgen in dossier Scheiding.

Eenoudergezin heeft vaak laag inkomen

Eenoudergezinnen met minderjarige kinderen zijn voor een groot deel arme gezinnen. Ruim een kwart van deze gezinnen had in 2009 een inkomen onder de lage inkomensgrens. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek was in 2010 een op de zes eenoudergezinnen met kinderen beneden de 18 jaar langdurig afhankelijk van een uitkering. Dat percentage is sinds 2006 wel gedaald van bijna 24 procent naar 16 procent. Een huishouden is langdurig uitkeringsafhankelijk als het inkomen vier jaar of langer voor minstens 40 procent afkomstig is van een uitkering. De sterke daling van de uitkeringsafhankelijkheid hangt samen met de toegenomen arbeidsdeelname van alleenstaande ouders (CBS 2011).

Gezinnen in armoede zijn bij uitstek gezinnen waar de opvoeding moeilijker is voor de ouder en een slechtere uitgangspositie vormen voor het kind. Het kan extra onzekerheid en spanning opleveren voor de alleenstaande ouder. En dit heeft op haar beurt weer een weerslag op de interactie met de kinderen en de opvoeding. Zie dossier Armoede in gezinnen.

Eenoudergezinnen met minderjarige kinderen het armst

Ondanks de eenoudertoeslag, die in 2001 werd ingevoerd, zijn eenouderhuishoudens met minderjarige kinderen van alle gezinnen de armste (zie dossier Cijfers in dossier 'Armoede in gezinnen'). Alleenstaande moeders verkeren veel vaker in armoede dan moeders met een partner. En de situatie van armoede duurt vaak ook lang (Van Brakel en Lok 2009; Otten e.a. 2008). Overigens gaat het dan vooral over alleenstaande moeders. In het gemiddelde vadergezin zijn de economische omstandigheden meestal beter (Colpin e.a. 2000). Lees meer bij Inkomsten en uitgaven in het dossier 'Werkende ouders' voor verschillen in inkomsten tussen gezinnen.

Laag inkomen oorzaak problemen eenoudergezin

Voor een groot deel zijn de slechtere ontwikkelingskansen van kinderen uit eenoudergezinnen terug te voeren op de slechte financiële situatie van een flink deel van deze gezinnen. Dit blijkt onder meer uit een analyse van internationaal en Nederlands onderzoek. Kinderen in gezinnen met een lager inkomen hebben een minder goede gezondheid en vertonen meer probleemgedrag. De problemen van kinderen in eenoudergezinnen zijn ook groter als de economische omstandigheden van het gezin slechter zijn. Door de lagere inkomsten heeft het gezin minder mogelijkheid om van goede voorzieningen voor de kinderen gebruik te maken (Colpin e.a. 2000; De Roos e.a. 2011).

Er zijn wel grote verschillen tussen eenoudergezinnen. Eenoudergezinnen met een hoogopgeleide ouder met een goed inkomen hebben het veel gemakkelijker dan een laagopgeleide alleenstaande moeder met geen of een laagbetaalde parttime baan. Bij een hoog inkomen kan een parttime baan overdag voldoende zijn. Bij een laag inkomen is de combinatie van arbeid en zorg veel moeilijker omdat men meer uren moet werken. Laagbetaald werk (zorg, horeca, schoonmaak) gebeurt bovendien meestal op tijden waarop formele kinderopvang niet wordt aangeboden, nog los van de betaalbaarheid daarvan. Zie ook dossier Armoede in gezinnen.

Netwerk

Sociale netwerk verandert

Doorgaans verandert de kennissenkring van een ouder die alleenstaand wordt. Na een scheiding kan een (deel van) de kennissen en vrienden wegvallen, omdat deze behoorden bij de ex-partner of omdat na de scheiding een verhuizing volgde. Ook wordt familie belangrijker, hoewel bij een scheiding de schoonfamilie juist wegvalt. Een netwerk kan kleiner worden omdat het investeren in sociale contacten voor alleenstaande ouders lastig is door tijdgebrek of een inkomstendaling.

Alleenstaande ouders zoeken soms actief naar nieuwe contacten. Ze hebben namelijk vaak behoefte om hun ervaringen met andere alleenstaanden te delen (zogenaamde lotgenotencontact) en zullen daarom sneller een sociaal netwerk ontwikkelen met hen (Ypeij 2009; Terhell e.a. 2004; Kúti e.a. 2004). Voor bepaalde alleenstaanden wordt na de scheiding het netwerk groter en blijft het ook groter. Dit geldt vooral voor vrouwen met slechte scheidingservaringen, blijkt uit een vragenlijstonderzoek onder 40 mannen en 64 vrouwen die in 1987 of 1988 gescheiden zijn (Terhell e.a. 2004). Ze verklaren dat met de grotere behoefte aan steun die deze alleenstaande vrouwen zouden hebben.

Isolatie, stigmatisering en publieke opinie

Alleenstaande moeders kunnen na een scheiding ook in een sociaal isolement terechtkomen. Het gaat dan om migrantengroepen waarin alleenstaand ouderschap na een echtscheiding minder gangbaar is (Pels e.a. 2009) (zie Netwerk in dossier Scheiding). Cultureel antropoloog Annelou Ypeij (2009) stelt in haar onderzoek naar de betekenis van langdurige armoede voor alleenstaande moeders van Nederlandse, Afro-Surinaamse en Antilliaanse afkomst vast dat deze alleenstaande moeders ook last kunnen hebben van afkeuring en gebrek aan steun. Soms krijgen alleenstaande moeders het gevoel dat hun situatie hun eigen schuld is en dat ze het alleen moeten oplossen.

Dat in Nederland alleenstaand ouderschap in de publieke opinie minder gewaardeerd wordt dan een tweeoudergezin blijkt ook uit een analyse van vragenlijstonderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Rijken en Liebroer 2011). In 2008 vond 74 procent van de mensen dat kinderen een gezin met een vader en een moeder nodig hebben om gelukkig op te groeien. Dit percentage is wel lager dan twintig jaar terug, want in 1990 vond nog 80 procent van de mensen dat. In 2008 keurt 63 procent van de mensen het af als een vrouw wel een kind wil, maar geen partner. Alleenstaande ouders kunnen door de stigmatisering en afkeuring last krijgen van 'minority stress': ze hebben dan het gevoel dat hun leefsituatie als verdacht wordt gezien en dat hun doen en laten onder een vergrootglas ligt. Het is belangrijk dat opvoedprofessionals niet bijdragen aan dit gevoel, maar de ouders juist ondersteunen.

Surinaamse en Antilliaanse moeders staan minder alleen

Moeders die afkomstig zijn uit een cultuur waar de moeder een centrale rol heeft in het familiesysteem ('matrifocale cultuur'), zoals de Afro-Surinaamse en Antilliaanse, trekken zich vaak minder aan van stigmatisering, zijn beter voorbereid op armoede en ervaren meer steun van andere vrouwen dan alleenstaande moeders uit andere migrantengroepen (Ypeij 2009). De status van de alleenstaande moeder in een matrifocale cultuur is positiever en het

wordt als redelijk 'normaal' gezien om alleenstaande moeder te zijn (Distelbrink 2000). Ypeij (2009) stelt zelfs dat bijna niet gesproken kan worden van alleenstaande moeders, omdat de steun van andere vrouwen uit de familie zo intrinsiek is verweven in de familiestructuur.

Eenoudergezinnen krijgen meer steun uit netwerk

Eenoudergezinnen ontvangen meer ondersteuning van hun sociale netwerk dan tweepoudergezinnen. Alleenstaande ouders hebben daar ook meer behoefte aan. Zij ervaren namelijk meer dan gemiddeld dat ze niet voldoende ondersteuning bij het opvoeden hebben. Eenoudergezinnen krijgen trouwens ook meer steun van professionals. Zij hebben vaker dan gemiddeld contact met bijvoorbeeld kinderopvang of met een voormalig bureau jeugdzorg over de opvoeding van de kinderen. Maar dit is dus blijkbaar voor velen niet toereikend, aldus Ingrid Doorten en Freek Bucx, die voor 'Het Gezinsrapport' (2011) enquêtes onder ouders analyseerden.

Hulp vragen moeilijk voor alleenstaande ouder

Voor alleenstaande ouders is het soms moeilijk te accepteren dat ze meer hulp nodig hebben. Alleenstaande ouders willen niet anders behandeld worden dan andere gezinnen en willen een gevoel van 'profiteren' voorkomen. Het wordt voor hen gemakkelijker als ze ook wat terug kunnen doen en als de hulp dus meer wederkerig is. Als het gaat om professionele hulp dan zijn niet altijd alle mogelijkheden bekend (Kúti e.a. 2004). Ook Ypeij constateert dit in haar onderzoek naar alleenstaand ouderschap en armoede bij Surinaamse en Antilliaanse vrouwen in Nederland (2009). De door haar geïnterviewde alleenstaande moeders met een laag inkomen ervaren het ontvangen van hulp deels als negatief. Omdat de 'gever' zich met hun leven zou kunnen gaan bemoeien, of iets terug kan verwachten. Wanneer ze de hulp niet letterlijk of figuurlijk kunnen terugbetalen geeft dat een gevoel van minderwaardigheid.

Familie belangrijk

Uit interviews met Vlaamse alleenstaande ouders blijkt dat vooral familie belangrijk is om steun te krijgen. Hulp bij de opvang en financiële hulp komt ook vaak van familie. Verder is vaak de nieuwe partner van de alleenstaande ouder een belangrijke steun (Kúti e.a. 2004). Gescheiden ouders kunnen steun hebben in de opvoeding aan hun ex-partner (zie Netwerk in dossier Scheiding). Daarnaast worden vrienden, burens, collega's en lotgenoten genoemd. Lotgenotencontact is vooral ook voor kinderen van wie een ouder is overleden heel waardevol (Kúti e.a. 2004). Zie ook dossier Netwerk in dossier 'Overlijden ouder'.

Alleenstaande ouders minder positief over woonomgeving

Alleenstaande ouders zijn minder positief over de woonomgeving van hun gezin dan ouders uit een tweepoudergezin. Het gaat dan om de sociale samenhang van de buurt, de controle en het opgroei-klimaat in de buurt. Dit is onafhankelijk van het gezinsinkomen en de sociale status van de buurt. Ingrid Doorten en Freek Bucx (2011) suggereren in 'Het Gezinsrapport' van het Sociaal en Cultureel Planbureau dat dit zou kunnen liggen aan het feit dat eenoudergezinnen na een scheiding in een nieuwe buurt gaan wonen. Ze kennen en vertrouwen de buurt dan mogelijk nog niet zo goed en hebben nog geen tijd gehad om een sociaal netwerk op te bouwen. Omdat ze betaald werk en zorg voor het gezin moeten

combineren, hebben ze minder tijd en energie om toezicht te houden op andere kinderen in de buurt.

Links voor lotgenotencontact

Hiervoor is een aantal keer de behoefte aan lotgenotencontact genoemd. Daarom een aantal relevante websites voor alleenstaande ouders op een rij:

1ouder.nl: www.1ouder.nl

Site met informatie voor en over alleenstaande ouders. Heeft ook als doel bij te dragen aan de publieke meningsvorming over de ondersteuning van alleenstaande ouders en samengestelde gezinnen.

Alleen met kinderswens: www.alleenmetkinderswens.nl

Deze website is een initiatief van een bewust alleenstaande moeder. Ze richt zich op het keuzeproces, en biedt informatie en handreikingen om drijfveren en twijfels van alleenstaanden met een kinderswens te onderzoeken.

OuderAlleen: www.ouderalleen.nl

OuderAlleen biedt een forum, contact met lotgenoten, informatie en ervaringen over alle aspecten van het ouderschap, wetgeving, scheiden, testamenten en leuke dingen als uitjes, vakantie en feesten.

www.bam-mam.nl: www.bam-mam.nl

Deze website biedt informatie voor alleenstaande vrouwen met een kinderswens.

Bronnen

- Brakel, M. van en R. Lok (2009), 'De inkomenssituatie van alleenstaande moeders: trends en dynamiek', in: 'Socialeconomische trends', 4e kwartaal 2009. Den Haag, Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Bucx, F. (2011), 'Het Gezinsrapport'. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2011), 'Minder eenoudergezinnen met jonge kinderen afhankelijk van een uitkering', in: 'Sociaal Bestek', nummer 12/2011, p. 23.
- Colpin, H., L. Vandemeulebroecke en A. de Munter (2000), 'Opvoeding in eenoudergezinnen: een overzicht van de onderzoeksliteratuur', in: 'Tijdschrift voor Orthopedagogiek, Kinderpsychiatrie en Klinische Kinderpsychologie', 25, p. 31-44. Bucx, F. (2011), 'Slotbeschouwing', in: Bucx, F. (2011), 'Het Gezinsrapport'. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Distelbrink, M. (2000), 'Opvoeden zonder man: Opvoeding en ontwikkeling in Creools-Surinaamse een- en tweeoudergezinnen in Nederland'. Assen, Van Gorcum.
- Dorselaer, M. van, M. de Looze, E. Vermeulen-Smit S. de Roos, J. Verdurmen, T. ter Bogt en W. Vollebergh (2010), 'Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland. HBSC 2009'. Utrecht, Trimbos-instituut.
- Egten, C. van, E. Zeijl, S. de Hoog, C. Nankoe en E. Petronia (2008), 'Gezinnen van de toekomst: Opvoeding en opvoedingsondersteuning'. Den Haag, E-Quality.
- Haverkort, C. en E. Spruijt (2012), 'Kinderen uit nieuwe gezinnen: handboek voor school en begeleiding'. Houten, Lannoo Campus.
- Heide, K. van der (2010), 'Thuiswonende deelnemers uit éénoudergezin presteren minder in het middelbaar beroepsonderwijs', in: 'Bevolkingstrends, 1e kwartaal 2010'. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek, p. 19-21.
- Kúti, K., Colpin, H., A. De Munter en L. Vandemeulebroecke (2004), 'Als je er alleen voor staat: Opvoeden binnen een eenoudergezin'. Tiel, Lannoo.

- Låftman, S.B. (2010), 'Family structure and children's living conditions: a comparative study of 24 countries', in: 'Child Indicators Research' 3, p.127-147.
- Otten, F., C. Vrooman, W. Bos en S. Hoff (2008), 'Armoedebericht 2008. Den Haag, Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Pels, T., M. Distelbrink en L. Postma (2009), 'Opvoeding in de migratiecontext: review van onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders'. Utrecht, Verweij-Jonker instituut.
- Regionaal Expertise Centrum Oost-Nederland (2012), Meer alleenstaande ouders: meer problemen voor kinderen?
- Roos, S. de, F. Bucx en M. Geijer (2011), 'Gezondheid en probleemgedrag van kinderen: de rol van ouders en de bredere opvoedingsomgeving', in: Bucx, F. (2011), 'Het Gezinsrapport'. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Terhell, E.L., M.I. Broese van Groenou en T. van Tilburg (2004), 'Network dynamics in the long-term period after divorce', in: 'Journal of social and personal relationships', 21, p. 719-738.
- Ypeij, A. (2009), 'Single motherhood and poverty: The case of the Netherlands'. Amsterdam, Aksant.
- Zeijl, E., M. Crone, K. Wiefferink, S. Keuzenkamp en M. Reijneveld (2005), 'Kinderen in Nederland'. Den Haag/Leiden, SCP/TNO Kwaliteit van Leven.